

2006 року свого роду сенсацією став російський фільм Олександра Велединського «Живий», в якому йшлося про долю юнака, що дивом вцілів на Чеченській війні. Вижив ціною життя своїх друзів, які винесли його, пораненого, з бою. Після госпіталю він повертається додому, тільки не може адаптуватися до мирного життя: він постійно спілкується із фантомами — загиблими товаришами, його рятівниками. Невидимі для інших, вони рельні для нього. Життя між живими і мертвими перетворюється на тортури і врешті юнак разом із товаришами по зброї рушає в потойбіччя.

Фільм ішов в українському прокаті. 2006 року здобув нагороду за кращий сценарій на «Кінотаврі» (Сочі), гран-прі МКФ «Кіно-Ялта». 2007 року Велединський був членом журі цього кінофестивалю.

ОЛЕКСАНДР ВЕЛЕДИНСЬКИЙ: «Я ЛЮБЛЮ ЖИВЕ КІНО...»

Бесіду з Олександром Велединським веде Лариса Брюховецька

— Ваш вибір професії, судячи з фільму «Живий», можна вважати вдалим. Коли ви зробили цей вибір і коли повірили, що він вдалий?

— Вже цікаве запитання, тому що так мене ніхто не запитував. Коли я зрозумів, що правильно зробив? Так-от, зробив я все дуже пізно. У 34 роки вступив на Вищі курси кінематографії, а до того був інженером суднобудування, працював у Виборзі, Херсоні, Клайпеді, Пржевальську, Хабаровську, Волгограді. Але завжди мріяв про режисуру.

— Розкажіть про ваших учителів на курсах і про вчителів у ширшому сенсі. Чи були якісь митці, фільми, які спонукали вас до заняття кінематографом?

— Я навчався в майстерні Олександра Прошкіна і Валерія Прийомихова. Правда, Валерій Михайлович усього півроку з нами позаймався, а потім сказав: «Я не розумію, як треба людей навчати. Я вас люблю, але йду на свою картину». Ми, однак, підтримували теплі стосунки до кінця його життя. А Олександр Анатолійович — та людина, яку я вважаю своїм другим батьком. Його фільми — «Холодне літо 53-го», «Доктор Живаго», «Ломоносов». Я не дуже люблю роман «Доктор Живаго», хоча як поета Пастернака високо ціную. Але фільм змінив моє уявлення про цей роман — Юрій Арабов (автор сценарію) і Олександр Прошкін серйозно попрацювали над сценарієм. По-моєму, це успіх.

— А хто з режисерів світового кіно формував вас?

— Насамперед Луїс Бунюель — саркастичний, по-хорошому злий, зверхній і великий. Але це не означає, що я роблю таке кіно, як він. Мене його біографія більше гріла, тому що я, як і Бунюель, пізно почав. Як відомо, він почав у 27 років, але перший свій успішний фільм створив у 50-річному віці. Коли йому виповнилось 43, він працював у Нью-Йорку співробітником відділу кіно в Музеї сучасного мис-

тецтва. Вже в Мексиці він зняв «Назарін», потім генерал Франко запросив його в Іспанію, де Бунюель створив геніальний фільм «Вірідіана». І хоча за нього він одержав Золоту пальмову гілку в Каннах, в Іспанії фільм забронили. Але я досить «всеядний глядач» і на мене впливали всі: я захоплююсь трьома першими картинами Франсуа Трюффо. З німців подобається Фолькер Шльондорф, його «Бляшаний барабан» — одна з моїх улюблених картин. Шльондорф викладав у нас на курсах. Люблю Фелліні. Антоніоні мені не дуже. Була така історія: коли у Фелліні запитали його думку про Антоніоні, який тоді працював його асистентом, він відповів: «Йому ж значно простіше, ніж мені, він завжди пише сценарії один, а я вдвох». Тоді запитали: «З ким же?». Він сказав: «Я з Богом». Ще Бергман — постать узагалі унікальна. І Параджанов — його «Тіні забутих предків» — це просто геніальна картина. Дивовижно, що людина іншої культури і національності настільки прониклася усім цим. Думаю, що теперішнє українське кіно буде розвиватися саме в цьому напрямку. Я не кажу про стилістику, а про сенс, про тему — вона національна.

— Ви прийшли в кіно не в найкращий час...

— 1995 року, коли я закінчив Вищі курси, кіно, як стверджували, померло. Казали нам: ви здобули професію, і нічого з вас не буде. Та ми (тобто я, Олексій Сидоров — режисер «Бригади» та Ігор Порубльов, автор сценарію «Живого» і «Бригади») сказали: нічого подібного, ми працюватимемо в кіно. Минуло ще п'ять років, поки все це почалося. Вже 2002 року, коли у вересні паралельно на каналах країни йшло три серіали — «Бригада», «Закон» і «Дальнобійники» — цілий місяць моє прізвище мелькало на екрані. Я писав сценарій для «Бригади», «Дальнобійників», а «Закон» сам зняв.

– Здобули професію режисера і почали писати сценарії?

– Так. Я думаю, режисура і драматургія – нероздільні речі. Якщо ти не розумієш нічого в драматургії – тобі нема чого робити в режисурі. А перша моя короткометражка – „Ти та я, та ми з тобою”, знята 2000 року, побувала на Каннському МКФ в програмі „Особливий погляд”. У мене, сорокарічного дебютанта, знялися два народних артисти – Серьожа Маковецький і Володя Стеклов. Я їм за це дуже вдячний. Ми разом «вибили двері ногою», тому що у світ кіно так просто не впускають. Стіна стоїть дуже міцна, її саме вибивати треба, інакше в цей бізнес не прорватися. Цим фільмом ми зробили це і сказали: „Ми тут, вам нікуди від нас не подітись”. А потім були фільми «Російське» і „Живий”. Перший – за Едуардом Лимоновим – вийшов 2004, коли Лимонов сидів у в’язниці (ФБР впровадило їм у партію свою людину, і їм приписали щось із продажем зброї. Світило йому 14 років, а вийшов він через два з половиною). Прокат фільму був обмежений, зрозуміло, – Лимонов одіозна постать, крім того, персона non-grata, йому тільки недавно дозволили в’їзд в Україну – він родом із Харкова, там і досі живе його мати.

– Чим же вас привабив Лимонов?

– Насамперед незвичністю долі. Молодий письменник, поет, який виріс у Харкові. Район, де він ріс, схожий на той, де виріс я в Горькому, тільки в нього це були 50-ті роки, а в мене 70-і, все ж інше те саме: бандити, шпана, весь мій двір або відсидів, або згинув у в’язниці. Але я люблю цей край, тому що я там народився, там моя мама живе. Лимонов виїхав за кордон не тому, що в нього були якісь ідеологічні розбіжності, а радше з естетичних міркувань. Він швидко зрозумів, що там нікому не потрібен і повернувся. Своїм романом «Це я – Едічка» Лимонов зумів привернути до себе увагу. Зараз у нього народився син, ми з ним підтримуємо стосунки, його дружина Катя Волкова знялась у невеликому епізоді в мене в «Живому».

– Тепер про фільм «Живий». Тема війни у Чечні поширена в російському кіно, але ви знайшли свій підхід, свій ключ...

– Це все завдяки автору сценарію Ігорю Порубльову, з яким ми жили в одній кімнаті в гуртожитку колись. Це його ідея, його особистий досвід, який він здобув як журналіст на першій і другій чеченських війнах. Він цих людей добре знає. Вперше прочитавши в 2002 році сценарій, я сказав: „Ігорю, я все покину, я хочу це знімати”. Але він відповів, що зніматиме сам, але потім через родинні обставини поїхав на батьківщину в Ростов, і мені подарував це кіно. Ніхто з продюсерів не хотів його брати, – все відбулося лише завдяки продюсеру Сергієві Чліянцу.

– Тобто продюсер вам повірив, і ви робили, що хотіли. А що автор сценарію?

– З продюсером саме так. А Ігор не втручвся в процес зйомок. Коли він приїхав на першу збірку, то лише сказав: „Ти повинен себе теж вписати в автори сценарію”. Річ у тім, що я там дещо сильно змінив, додав деякі сцени. Але перші ідеї були від Ігоря.

Що таке для мене фільм «Живий»? Мій батько воював у Великій вітчизняній війні. Він був юнгою, потім потрапив на Чорноморський флот і захищав Севастополь, Одесу. А з 1944 року їх перекинули на Далекий Схід, тому що почалась японська кампанія. Йому ще не було двадцяти, а

він уже пройшов дві війни. Серед мого покоління багато друзів загинуло в Афганістані, а покоління моїх дітей воювало і досі воює в Чечні. Тому фільм «Живий» – покаєння перед тими людьми, хто там був (адже я там не був). Для мене важливо було зробити цю картину, тому що я ж відсидівся, а вони загинули. Це було дуже особисте для мене питання.

– Кілька років тому показували фільм Олексія Балабанова, який називався «Війна». З вашим фільмом його єднає герой – це юнак, що побував на війні й травмований не тільки фізично, а й душа в нього поранена. Згадаймо ще фільм «Брат»: його головний герой уже не може не вбивати, не може жити як нормальні люди, вписатися в мирне середовище. Те саме і з вашим героєм...

– Навіть психіатри мені казали, що Чадов дуже точно грає чеченський синдром. Але насправді ми знімали кіно не про це.

– Ви згадували про Бунюєля. Ясно, звідки в «Живому» ця межа між життям і смертю, переходи між цими станами. Треба бути чесним художником, щоб про таке говори-

ти і таке знімати, тому що це дуже важливо для вашої країни і для інших країн. Як Чорнобиль – це не тільки наш біль, так і Чечня – не тільки ваш, адже гинуть молоді люди з обох сторін. Не беруся судити, які ці люди в реальному житті (давно в Росії не була), а от ті, що показані у згаданих фільмах, заслуговують на глибоке співчуття.

– Насправді люди дуже різні. У нас все це називали «чеченський конфлікт», хоча насправді це війна. Думки про

мій фільм були різні, але переважно всі говорили: „Ми не хочемо бути такими, як головний герой. Ми хочемо жити, народжувати дітей, займатися бізнесом”. Багато хто успішно це й робить. Сподіваюся, комусь цей фільм допоміг. Коли я зустрічаюсь з ветеранами Чеченської війни, мені кажуть: „Після твого фільму я переглянув своє життя і пішов іншим шляхом”. Їм жити хотілося після фільму, а не помирати. Бути живими. У мене колись була схожа ситуація після перегляду фільму Романа Балаяна «Польоти уві сні та наяву». Мені давно вже хотілося працювати в кіно, і тоді подумав: якщо я до сорока років стану таким, як персонаж Олега Янковського, отже, життя пройшло марно. Це змусило мене рухатися, поки до сорока років те, до чого я прагнув, не збулося. Я думаю, що й мій фільм комусь допоміг знайти дорогу в житті. Ми все-таки ідеалісти, я роблю фільм не для того, щоб себе позиціонувати. Якщо це виходить – чудово, я радий, але якщо фільм комусь допомагає, для мене це дуже важливо.

– Форма не зовсім звичайна, тому-то фільм і вражає. Хоча були різні думки. Наприклад, дехто не сприйняв появи

священника, вважаючи такий хід дещо прямолінійним.

– Поява священника для людини освіченої зрозуміла, інакше й бути не може. Це ж Бог із машини. Як у давньогрецьких трагедіях, коли герой потрапляв у якусь нестерпну ситуацію, спускалася колісниця, в якій сиділи боги, вони забирали людину до себе в колісницю, рятуючи її. У нас з'являється молодий священник, як дві краплі води схожий на головного героя, і це якраз Бог із машини. А хто не враховує цю метафору, – читайте, освічайтесь.

– Саме це повинно рятувати нещасних людей?

– Як людина православна, я думаю, що так. Порубльов це придумав, написав, і тут наші позиції цілком сходяться. Тому, коли мені кажуть, що в сценарії є недоробки, я лише усміхаюсь. Поява священника відкриває шлях для справжнього болю, прориву болю. Поки хлопці з головним героєм, він щасливий, йому ніхто не потрібний, крім цих його друзів, тому що в нього болить совість. Цей фільм не про Чечню, він – про хвору совість. Адже хлопці загинули через нього, рятуючи його, і його мучить совість. Ці двоє товаришів, два привиди – його хвора

совість. „Совість” – дуже немодне, на жаль, слово, але саме про це ми і робили фільм. А священник дає йому можливість переосмислити все і покаятися. Герой ставить хрестик убитому ним, нехай негіднику, і розкаюється, що це зробив. Він запитує священника: „А що буде, якщо людину вбив? А що, якщо не на війні убив?”. І візитка того вбитого чоловіка всю картину в нього в руці. Коли він потім із двох паличок ставить хрест, це його акт покаяння. Він не може пафосно стати навколішки і кричати: „Я убив людину!”. Це не в характері цього персонажа. Він уже дорослий, багато побачив у житті, а взагалі-то ще хлопчик, душа в нього не зміцніла. Це дитячий порив, коли він ставить хрестик, а дитяче завжди щире.

– Думаю, що зроблене зауваження стосувалося не самої ідеї. Фільм дуже органічний, а тут органічність ніби порушена.

– Це все одно метафора. І привиди, і священник – все метафора.

– Привиди, як уже мовилось, цілком реальні. Це великий плюс, коли інфернальне ми бачимо як реальне. Адже це і є

Брати Чадови у фільмі «Живий». Режисер Олександр Велединський. Росія. 2006.

Кадри з фільму «Живий».

те, що недоступне для інших мистецтв, але чим володіє кіно, – невидиме зробити видимим, і ми в це повіримо.

– Ще один момент: обидва – воїн і священник – служать, обох звуть Сергіями. Це метафора в усьому. Священник проходить той же шлях, що і воїн, – шлях служби, служіння.

– А священник – це людина, яка здатна на самопожертву. Те саме зробили і товариші героя фільму...

– Так, але вони рятували його тіло, а священник душу. Це фільм про спасіння душі, про каяття. В цьому сенсі „Живий” – цілком християнське кіно, до речі, священники зрозуміли його дуже точно і правильно. В мене друзі-священники після фільму з'явилися. Хоча я поганий християнин, мабуть, і в церкві рідко буваю.

– Віра в Бога і те, що люди вбивають на війні, чи взагалі вбивають, – речі несумісні. Тому дуже складно говорити про зцілення, адже війна ця невинуватна. Наскільки я розумію, церква не протестує проти війни? Хоча церква в Росії досить сильна...

– Церква в нас поза державою, тому вона може тільки до-

помагати війнам. Вони говорять про це, але не можуть вплинути на політику. Я пам'ятаю, як починалась війна в 1994 році: там проблема була серйозна, але це була зрада з обох сторін – і з нашої, і з чеченської.

– Але нехай би собі ця країна жила окремо...

– Це дуже складне питання. Як Русь, розділившись на князівства, одержала міжусобні війни, так і ми, відпустивши їх, змушені будемо відпустити всіх. Так, я імперіаліст.

– Але ж усі імперії рано чи пізно розпадаються, цей процес неминучий.

– Знаєте історію Жені Родіонова? Значною мірою його історія змусила мене знімати цей фільм. Хлопчина дев'ятнадцяти років, Женя служив у прикордонних військах, потім потрапив у полон, де пробув три місяці. Весь цей час його змушували зняти хрест і прийняти мусульманство. Він хрест не зняв, і йому іржавою пилкою відпиляли голову. Сьогодні він уже практично канонізований, є ікона з ним, я знайомий з його мамою. Це трапилося 1996 року. Раджу прочитати книжку Захара Пелепіна, нового талановитого письменника, його книжки нарозхват. Називається вона «Патології», ґрунтується на фактах, накопичених під час відряджень на обидві Чеченські війни. На жаль, війни ніколи не припиняться... До речі, французький письменник Мішель Уельбек у книжці «Елементарні частинки» буквально кричить про те, що демократія нарвалася на саму себе, набула потворних форм. Демократія – такий же живий організм, вона розвивається і змінюється, з нею треба працювати. Слова Черчіля про те, що кращого ще не винайшли, вже застаріли. У мене, який виріс у Радянському Союзі, імперська свідомість. Я не хочу повернення старого режиму, але там були і плюси, про які всі забули.

– Демократія – це насамперед свобода, і ми можемо без страху говорити і писати те, що думаємо, а не те, що від нас хтось вимагає. Та повернімося до кіно. В Росії воно тепер на піднесенні – це у вас вийшло, і ми вам по-доброму заздriamo. Кіно різне, не однотипне, кожен митець може себе проявити. Які явища в російському кіно, на ваш погляд, найважливіші та є цікавими як для Росії, так і для інших країн?

– По-перше, для мене і білоруси, і українці – брати. Рідніших за вас немає. Про це треба говорити, тому що не всі це розуміють. Я не проти самовизначення, але це також важливо. Мистецтво без політики неможливе – воно осмислює якісь політичні ходи, як і внутрішнє життя людини. Відомо, що форма і зміст – нерозривні. Ну, а тепер про кіно. Для мене найбільш близькі фільми Олексія Балабанова, крім останнього. (Очевидно, йдеться про фільм «Мені не боляче» – Л.Б.). Якщо ж мати на увазі, за якими іменами нас знають на Заході, то це насамперед Олексій Герман. Я дружу з його сином, він також перспективно розвивається. Ілля Хржановський зняв вражаючий фільм «Чотири» – цей фільм купило 32 країни, він побував на фестивалях, але в нашій країні, на жаль, прокату практично не мав. Його навіть звинуватили в ненависті до Росії, але я з моїм відповідальним ставленням до цього, не побачив там ненависті, а тільки біль і співпереживання тим людям, про яких він робить кіно. Ще Олексій Сидоров, мій друг і співавтор. Ми писали «Бригаду» разом, але це насамперед Олексієва картина, яка говорить про 1990-ті роки так, як ніхто ще не говорив. Це фільм

про це прекрасне і жахливе десятиріччя, коли ламалась країна.

Мене вчора хтось з телебачення в інтерв'ю запитав про те, чи відрізняється російське кіно від українського? Я відповів: «На жаль, ні», хоча вважаю, що повинне відрізнятися. Тому що національний колорит і біль повинні бути свої. Я навів приклад геніальної людини – Івана Миколайчука і того ж Параджанова. Тоді я точно розумію, що це відбувається на тій території, а біль однаково загальнолюдський. Адже буває – дивишся картину і не розумієш, де відбуваються події – в Києві, Москві чи ще десь. Тут знову без політики нікуди. Тому ті фільми, які робляться про наші проблеми, про своє, про болюче, про рідне, починаючи з тієї ж «Бригади» і закінчуючи «Живим», – я думаю, це краще. Я люблю живе кіно. Той самий «Білий птах з чорною ознакою» – це шедевр, біль самого людства. Біль сам по собі позанаціональний – але важливий колорит і місце, щоб я розумів, де це відбувається.

– Які ще проблеми в Росії, на вашу думку, кіно повинно осмислювати?

– Важко сказати... Підкаже саме життя, адже ми тільки спостерігачі й відображувачі, дзеркало. Якщо говорити про модні теми, то багато продюсерів, навіть український, пропонували мені знімати фільм про рейдерство. Але я думаю, це скороминуща тема, взагалі не тема для мистецтва, в історії від цього нічого не зміниться. Моя особиста свобода – це свобода висловлювання. Чи можна було в радянський час знімати фільм про письменника, який сидів у в'язниці? А нам про Лимонова ніхто не заважав знімати, навпаки, допомагали. Інша справа, що потім фільм затисли, не дали ні серйозного прокату, ні реклами. Правда, показали по НТВ о першій ночі.

– Зараз російське кіно витісняє голлівудське з прокату – «Дев'ята рота» це довела. Ми ж прокат втратили, це наша величезна проблема, адже для прокату головна мотивація – гроші, прибуток.

– Гроші мотивація скрізь. Цього року один із найуспішніших з точки зору прокату фільмів – «Кохання-зітхання». Але навіть ці 25 мільйонів (велика цифра!), які збирає який-небудь «Нічний дозор», ні в яке порівняння не йдуть з 200 мільйонами, зібраними голлівудським фільмом. Нічого певного в розвитку кіно в Росії немає. Як слушно сказав Костянтин Ернст, «Покійник тільки ворухнувся в труні». Ніхто не знає, що буде завтра.

– Як у кожного режисера, у вас багато задумів. Щось ви цілеспрямовано робили, від чогось довелося відмовитись. Чи ви знімали все, що хотіли?

– Досі знімав усе, що хотів. Єдине, я дуже довго пробивав один проект, який називається «Кейптаунський порт». І ось тепер, у вересні, я з ним запускаюся. Повинен був знімати оператор Сергій Михальчук. Він мужньо протримався півроку, відмовляючи всім, а потім проект заклався, тому що продюсер не зміг зібрати бюджет. А на початку серпня мені зателефонували з телеканалу «Росія» і сказали, що візьмуть проект на себе. Але Сергій, очевидно, вже зайнятий. З ним ми робили фільм «Закон», нас познайомив продюсер Валерій Тодоровський. Потім Сергій з Валерієм зняв дві картини – «Коханець» і «Мій зведений брат Франкенштейн». На мою думку, Михальчук – видатний оператор.